

WITALNOŚĆ TERENÓW ZDEGRADOWANYCH NA PRZYKŁADZIE KATOWIC

Monika Janiszek✉

Katedra Badań Strategicznych i Regionalnych, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach,
ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice, **Polska**

ABSTRAKT

Celem artykułu jest sprawdzenie możliwości przypisania cech miasta witalnego, tj. powiązane terytorialnie kreatywne działania prowadzące do integracji i równoważenia rozwoju na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i gospodarki Katowic, obszarom przeznaczonym do rewitalizacji w latach 2016–2022. Zaprezentowano możliwości wyprowadzenia ze stanu kryzysowego terenów zdegradowanych, w obrębie których występuje silna koncentracja negatywnych zjawisk społecznych oraz problemy przestrzenne (opisane dzielnice miasta). Za pomocą narzędzi GIS przeprowadzono analizę lokalizacji terenów zdefiniowanych jako zdegradowane w Lokalnym programie rewitalizacji miasta Katowice... (2014) oraz terenów poprzemysłowych udostępnionych w ogólnodostępnej platformie informacji „Tereny poprzemysłowe i zdegradowane” w celu wyłonienia wspólnych terytorialnie przestrzeni.

Słowa kluczowe: witalność miasta, tereny zdegradowane, tereny poprzemysłowe, rewitalizacja

WPROWADZENIE

Przemiany zachodzące w strukturze funkcjonalno-przestrzennej miast konurbacji górnośląskiej kształtowały się głównie pod wpływem procesów industrializacji i rozwoju ekonomicznego opartego na produkcji przemysłowej, które prowadziły do powstania terenów zdegradowanych wymagających obecnie podjęcia czynności rewitalizacyjnych. Nakłada to na władze samorządowe obowiązek wieloaspektowych działań oraz współpracy z instytucjami zewnętrznymi i społecznością lokalną w procesie podejmowania decyzji zagospodarowania przestrzeni (Parysek 2007). Kształtowanie przestrzeni miejskiej przekłada się na konstruowanie nowych rozwiązań i modeli miast (Mierzejewska 2009) za pomocą lokalnych programów rewitalizacji (Muzioł-Węclawowicz 2009), które

zapobiegają dalszym negatywnym przekształceniom terenu zdegradowanego. Jednym z poważniejszych problemów miast jest utrata wartości historycznych przestrzeni miejskich (Runge i Dragan 2014), które są obszarem integrującym społeczeństwo, dostępnym dla wszystkich użytkowników niezależnie od wieku, pochodzenia społecznego czy statusu materialnego (Problemy kształtowania... 2010). Dlatego też zazwyczaj pierwszym etapem procesu jest odnowa tkanki miejskiej, która docelowo powinna przynieść długoterminowe przemiany ekonomiczne i społeczne (Doratli i in. 2004).

Nowe procesy kształtujące politykę lokalną miasta powinny być otwarte na pomysły różnych środowisk, również tych, które w sposób łagodny wspierają ścieżki przejścia do innego modelu rozwoju miasta. Projekty pobudzające i wzmacniające kreatywność, świadomość

✉ monika.janiszek@ue.katowice.pl

wartości oraz potencjału tkwiącego w mieście powinny utrzymywać relacje wewnętrzne wspólnoty lokalnej przez partycypację mieszkańców w procesach decyzyjnych dotyczących zagospodarowania przestrzeni publicznych. Relacje w obrębie wspólnoty tworzą bowiem kapitał zaufania i ułatwiają sieciowanie podmiotów promujących dziedzictwo miasta, jednocześnie ograniczając degradujący sposób wykorzystania jego potencjałów. Przedsięwzięcia zainicjowane w przestrzeni miejskiej Katowic powinny więc sprzyjać integracji mieszkańców jako podmiotów, w których tkwią zasoby i witalność miasta.

WITALNOŚĆ MIAST

Miasto powinno być traktowane jak żywy organizm, gdyż ma etapy wzrostu, stagnacji, a czasem nawet upadku. Żywotność miejska jest zatem zdolnością do adaptacji i reagowania na zmieniające się otoczenie (Bianchini i Landry 1995). Zdolności te są większe w miastach, w których zachowano równowagę i samowystarczalność w wymiarze gospodarczym, społecznym, kulturowym i środowiskowym. Witalność nie jest więc jedynie pojęciem ekonomicznym. Obejmuje również kwestie związane z partycypacją społeczną i tożsamością lokalną oraz zrównoważonym rozwojem wszystkich elementów oddziałujących na miasto. Pojęcie to łączy w sobie wszystkie aktywności oraz interakcje zachodzące między nimi i wpływające na otoczenie, które uwzględnia współtworzenie i współodpowiedzialność podmiotów. Podsumowując, koncepcja witalności opiera się na elastyczności i zdolności przystosowywania się miasta do występujących tam potrzeb, utrzymania równowagi w sferze społecznej, ekonomicznej, środowiskowej oraz przestrzennej poprzez czynności mające na celu zachowanie współodpowiedzialności podmiotów oraz bezpieczeństwa dzięki trwałym i długoterminowym przedsięwzięciom.

Zdaniem Landry'ego (2016) witalność miasta skoncentrowana jest wokół źródła „energii” jego mieszkańców, która stale jest wyzwolana, wzmacniana i powinna być ukierunkowana. Zatem witalność utożsamiana jest z ciągłym i zrównoważonym rozwojem miasta i jego mieszkańców, pobudzonym przez kreatywne i innowacyjne procesy twórcze przynoszące długoterminowe

korzyści dla miasta. Przejawia się poprzez działania w sferze społecznej, środowiskowej czy przestrzennej. Aspekt społeczny witalności charakteryzuje się niskim poziomem ubóstwa, silną spójnością, tożsamością i aktywnością społeczeństwa oraz dobrą komunikacją między grupami lokalnymi. W sferze środowiskowej zawarto elementy równowagi ekologicznej, tj. zniwelowanie zanieczyszczenia powietrza i hałasu, wykorzystanie i unieszkodliwienie odpadów czy redukcję korków ulicznych. Witalność przestrzenna rozumiana może być w dwojaki sposób w odniesieniu do konstrukcji samego projektu, jego czytelności i dostępności, jak również celu, który ma zostać osiągnięty dzięki niemu. Proponowane rozwiązania architektoniczno-urbanistyczne wzmacniają mają poczucie miejsca z jednoczesnym zachowaniem odrębności architektonicznej dzielnic, utrzymać bezpieczne i przyjazne przestrzenie publiczne, jednocześnie integrując różne części miasta (Rastegar i in. 2014).

Dla Montgomery'ego (1995) witalność składa się z nowych decyzji inwestycyjnych oraz rozwoju nowych obiektów generujących wzrost atrakcyjności miasta. Wpływa na to intensywność realizowanych działań oraz zdolność do permanentnego zatrzymania użytkowników w mieście. Poprzez duże projekty inwestycyjne, powiązane ze sobą przestrzennie i wykorzystujące potencjał oraz predyspozycje mieszkańców, przekształcają się funkcje miasta oraz zmienia się jego wizerunek (Ravenscroft 2000). Mechanizm równoważenia skłania do poszukiwania nowych sposobów wykorzystania potencjału miasta stymulowanego przez kreatywne możliwości jego wykorzystania. Dzięki sieciowaniu podmiotów ograniczana jest konkurencja o zasoby przez umożliwienie realizacji własnych celów za pomocą nowych sposobów wykorzystania lokalnego potencjału miasta.

Działania kreatywne i innowacyjne sprzyjają powstawaniu nowych możliwości współpracy podmiotów wdrażających nowe rozwiązania bazujące na energii i potencjale poszczególnych dzielnic miasta. Zatem sieciowanie podmiotów ma na celu tworzenie kreatywnych projektów rewitalizacyjnych, których zadaniem jest wyprowadzenie danego obszaru ze stanu kryzysowego przez usunięcie zjawisk powodujących jego degradację. Przywrócenie żywotności poprzez

rozwiązanie problemów ukierunkowane może być na ochronę dziedzictwa kulturowego, poprawę warunków środowiskowych i kształtowanie krajobrazu postindustrialnego oraz zagospodarowanie terenów i obiektów do celów gospodarczych (Polaczek i Trząski 2010). Działania te prowadzą do zachowania i wyeksponowania wartości historycznych i estetycznych oraz sprzyjają utrzymaniu silniejszej tożsamości lokalnej społeczności poprzez lokalizację nowych i atrakcyjnych funkcji w obiektach opuszczonych przez przemysł, często położonych w obszarach śródmiejskich (Marciniak 2009).

Korzystnie oddziałuje to na wizerunek miasta oraz prowadzony marketing urbanistyczny, ponieważ nowo zagospodarowane obiekty poprawiają strukturę miasta, jego zwartość i funkcjonalność. Dlatego też przekształcenie tych obszarów i przypisanie im nowych wartości stało się ważnym zadaniem dla samorządów miast.

Ożywienie terenów zdegradowanych odbywa się poprzez działania naprawcze oraz uruchamianie zasobów (Starzewska-Sikora 2007) służących:

- odbudowie – przywrócenie funkcji, które zanikły (mieszkaniowe, ekonomiczne, społeczne) bądź działania naprawcze przestrzeni (Skalski 2000, Behr i in. 2003),
- pobudzeniu sfery społeczno-ekonomicznej poprzez impulsy i uruchomienie niewykorzystanych zasobów (Kaczmarek 2001, Kłosowski 2004),
- wzmacnianiu struktury, atrakcyjności i aktywności (Zuziak 1999).

Wykorzystanie elementów przyrodniczych wchodzących w skład terenów zdegradowanych działalnością przemysłową oraz adaptacja obiektów i zespołów urbanistycznych stanowią możliwość zachowania dziedzictwa przez kształtowanie nowego krajobrazu kulturowego i przyrodniczego obszarów poprzemysłowych.

Witalność miast poruszana jest w aspekcie gospodarczym, społecznym i środowiskowym, gdyż jej pobudzenie na obszarach poprzemysłowych polega na: ograniczeniu bezrobocia, likwidacji wykluczenia i konfliktów społecznych, ograniczeniu emisji zanieczyszczeń, wzroście aktywności społecznej, gospodarczej i bezpieczeństwa publicznego, osiągnięciu ładu przestrzennego czy odnowie wartości historyczno-zabytkowej dzielnicy. Osiągnięcie wymienionych

celów możliwe jest przez skoordynowaną współpracę władz lokalnych, społeczności i inwestorów prywatnych. Konsekwentna realizacja programów rewitalizacyjnych, stałe podnoszenie świadomości społecznej oraz współpraca pozwalają na poprawę życia w mieście (Chądzyńska 2015). Działania te mają służyć przywróceniu w sposób trwały zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego oraz równowagi w środowisku naturalnym na terenach zdegradowanych, skutkując poprawą ich atrakcyjności.

TERENY ZDEGRADOWANE KATOWIC

Tereny poprzemysłowe i zdegradowane są zasobem, który często posiada korzystną lokalizację oraz dostęp do infrastruktury, jednak stanowić może źródło zagrożeń dla środowiska oraz niekorzystnie oddziaływać na wizerunek miasta i regionu. Sugerowanym rozwiązaniem jest ponowne wykorzystanie zasobów wpływających na ograniczenie zapotrzebowania na nowe tereny inwestycyjne przez przywrócenie funkcji gospodarczych, przyrodniczych czy rekreacyjnych (Tölle i in. 2009). Jednak rekultywacja terenów poprzemysłowych związana jest zawsze z ryzykiem ekologicznym i ekonomicznym (Smary i DeWitt 1998). Korzyści płynące z uporządkowania przestrzeni miejskiej, poprawy warunków rozwoju lokalnego i regionalnego oraz jakości życia na terenach zurbanizowanych są istotniejsze niż koszty zagospodarowania związane z przywróceniem funkcji gospodarczej terenom zdegradowanym.

Według danych GUS (Bank Danych Lokalnych... 2017) w granicach województwa śląskiego całkowita powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych w 2015 r. wyniosła 4889 ha, w tym w centralnej części jest około 800 terenów poprzemysłowych i około 500 składowisk odpadów (nieczynne, zrehabilitowane lub w trakcie rekultywacji). Do najczęstszych przyczyn degradacji należą zmiany morfologiczne terenu (deformacja przestrzeni) i chemiczne (zanieczyszczenie gleb). Tereny poprzemysłowe wymagające rewitalizacji można podzielić na trzy kategorie (Ziora 2011):

- 60–70% – tereny wymagające interwencji i zaangażowania środków publicznych;

- 15–20% – tereny łatwe do komercjalizacji;
- 15–20% – tereny wymagające najwyższych nakładów.

Proces rewitalizacji polega na wyprowadzaniu ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe mające na celu integrację przedsięwzięć na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki (Wytyczne w zakresie... 2016). Z kolei stanem kryzysowym określono sytuację, gdy na danym obszarze występuje silna koncentracja negatywnych zjawisk społecznych oraz dodatkowo problemy w obrębie przynajmniej jednej ze stref: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej (Ustawa z 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Dz.U. z 2015 r., poz. 1777).

Na podstawie diagnozy zaistniałych zjawisk przygotowanej przez zespół koordynujący projekt, tj. pracowników Wydziału Polityki Społecznej, Wydziału Rozwoju Miasta oraz Wydziału Obsługi Inwestorów, wyznaczono tereny zdegradowane w obrębie dziesięciu jednostek pomocniczych w Katowicach (Śródmieście, Zawodzie, Załęże, Dąb, Wełnowiec-Józefowiec, Koszutka, Bogucice, Dąbrówka Mała, Szopienice-Burowiec, Janów-Nikiszowiec). Tereny te zajmują w sumie ponad 25% (4124,94 ha) powierzchni miasta i są zamieszkałe przez 44% (128 740) mieszkańców. Ze względu na wytyczne ustawy o rewitalizacji, w której określono, że obszar rewitalizacji nie może zajmować więcej niż 20% powierzchni miasta oraz obejmować więcej niż 30% ludności, podzielono je na podobszary (Lokalny program rewitalizacji... 2016). Do wyznaczenia terenów zdegradowanych posłużyły następujące kryteria:

- depopulacja i starzenie się mieszkańców;
- wysoka stopa bezrobocia w powiązaniu z niskim poziomem wykształcenia ludności;
- wysoka stopa przestępczości;
- wysoki poziom ubóstwa oraz trudne warunki mieszkaniowe i wykluczenie społeczne;
- wysoki poziom degradacji infrastruktury technicznej i budynków;
- duża liczba obiektów o wartości kulturowej i architektonicznej;

- występowanie obszarów nieekonomicznie wykorzystanej przestrzeni oraz wolnych obiektów o dużym potencjale gospodarczym;
- występowanie terenów i obiektów zdegradowanych na skutek prowadzonej działalności produkcyjnej, przemysłowej możliwych do ponownego zagospodarowania.

Inspiracją do dalszych badań stała się diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Katowic (por. Drobniak i in. 2014), w której określono jednostki pomocnicze o największym udziale negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych oraz wykazujące problemy w sferze przestrzenno-funkcjonalnej. W pierwszym przypadku Drobniak i in. (2014), aby wyznaczyć obszary koncentracji zjawisk na podstawie standaryzowanej liczby ludności, posłużyli się wskaźnikami odnoszącymi się do: depopulacji, starzenia się społeczeństwa, bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, bezpieczeństwa publicznego oraz aktywności gospodarczej. W ten sposób określono jednostki pomocnicze: Śródmieście, Zawodzie, Załęże, Dąb, Wełnowiec-Józefowiec, Koszutkę, Bogucice, Dąbrówkę Małą, Szopienice-Burowiec oraz Janów-Nikiszowiec, w obrębie których występuje wysokie bądź bardzo wysokie nasilenie negatywnych zjawisk w sferze społeczno-gospodarczej. Z kolei do określenia jednostek charakteryzujących się problemami w sferze przestrzenno-funkcjonalnej posłużono się wskaźnikami dotyczącymi: udziału lokali socjalnych przeznaczonych pod wynajem, powierzchni terenów obejmujących infrastrukturę rekreacyjno-wypoczynkową przypadającą na jednego mieszkańca dzielnicy oraz jej gęstością zaludnienia. Wysoką koncentracją negatywnych zjawisk w tej sferze charakteryzowały się jednostki pomocnicze: Śródmieście, Zawodzie, Osiedle Tysiąclecia, Koszutka, Bogucice oraz Szopienice-Burowiec. Po wykonaniu szczegółowej charakterystyki jednostek pomocniczych miasta pod kątem kumulacji negatywnych zjawisk jako obszar rewitalizacji wskazano tereny zdegradowane położone w granicach ośmiu jednostek pomocniczych miasta o powierzchni 8,42% (1386,90 ha) i zamieszkałe przez 24,22% (70 046) mieszkańców. Wyszczególniono podobszary

miejskie (Śródmieście, Zawodzie, Załęże, Bogucice, Szopienice-Burowiec, Janów-Nikiszowiec) oraz podobszary występowania problemów przestrzennych (Zawodzie-Porcelanowa, Dąb-Baildona, Kolonia Alfred, Wełnowiec-Konduktorska, Szopienice-Woźniaka). Zgodnie z „Wytycznymi w zakresie rewitalizacji...” (2015), w skład obszaru mogą wejść podobszary występowania problemów przestrzennych, tj. tereny poprzemysłowe, o ile przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane ze zdefiniowanymi dla nich celami rewitalizacji.

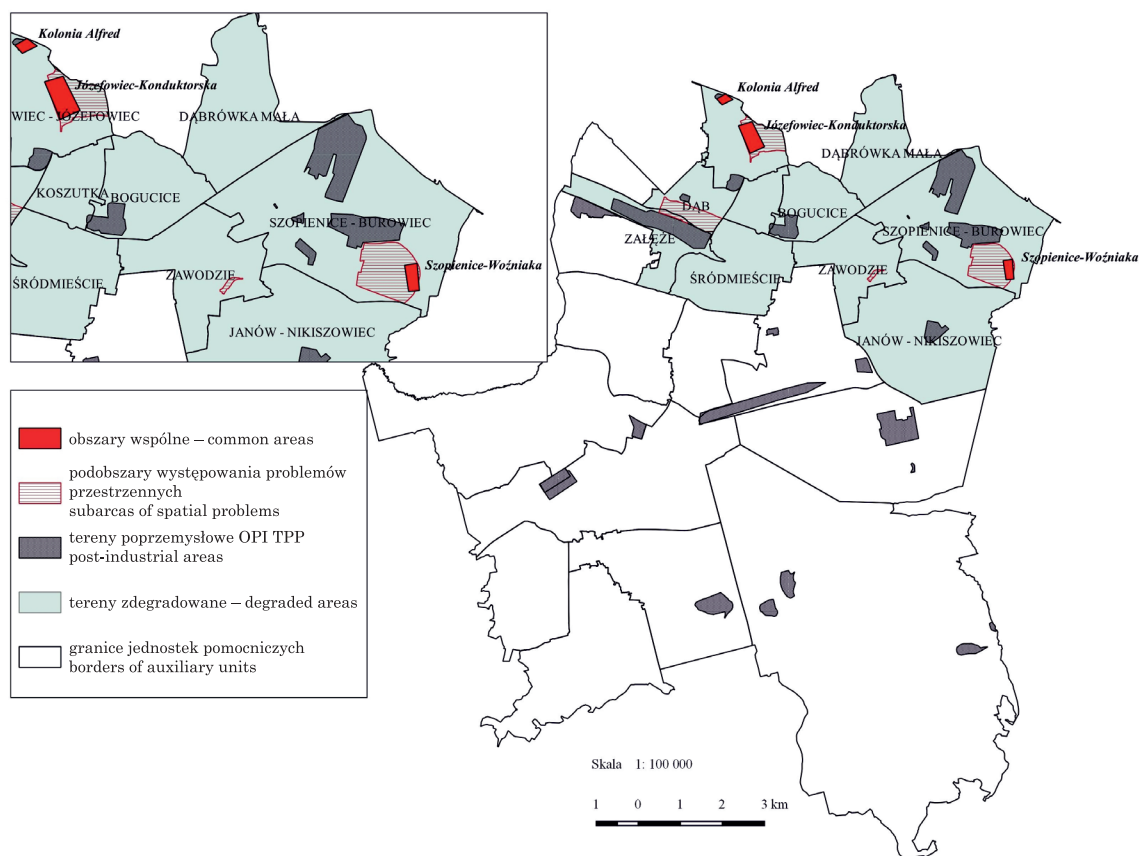
W celu weryfikacji istnienia obszarów spełniających wymienione kryterium przeprowadzono analizę lokalizacji przestrzennej za pomocą narzędzi programu Qgis. Zestawiono podobszary, które podlegają degradacji w sferze społecznej oraz wykazują problemy przestrzenne zdefiniowane w ramach „Lokalnego programu rewitalizacji miasta Katowice” z bazą „Terenów poprzemysłowych i zdegradowanych” udostępnionych w oparciu o Ogólnodostępną Platformę Informacji. Poprzez nałożenie warstw wektorowych prezentujących lokalizację terenów zdegradowanych pod wpływem prowadzonej działalności przemysłowej oraz wykazujących problemy przestrzenne wyznaczono trzy wspólne obszary w ramach jednostek pomocniczych miasta Katowice, tj. Kolonię Alfred, Wełnowiec-Konduktorską, zlokalizowane w dzielnicy Wełnowiec-Józefowiec, oraz Szopienice-Woźniaka, w dzielnicy Szopienice-Burowiec (rys. 1).

W dalszej części artykułu opisano trzy wyznaczone obszary oraz wybrano przykładowe projekty, których realizację uwzględniono w „Lokalnym programie rewitalizacji...” (2016). Celem podjętych przedsięwzięć jest pobudzenie i wzmocnienie witalności dzielnic Katowic w sferze społecznej oraz przestrzennej w ramach cech miasta – zrównoważony rozwój, działania kreatywne i sieciowanie projektów (tab. 1). Działania te mają na celu głównie kreowanie nowych przestrzeni publicznych, zachowanie walorów historycznych dzielnicy, wzmocnienie tożsamości oraz poprawę jakości życia mieszkańców.

Tereny zdegradowane podobszaru występowania problemów przestrzennych – Kolonia Alfred oraz obszaru Szopienice-Woźniaka objęto „Programem

rewitalizacji Miasta Katowice już w latach 2007–2013”, a wyznaczone dla nich cele rewitalizacyjne są kontynuowane w obecnym programie (Lokalny program rewitalizacji... 2014). Osadę robotniczą Alfred o powierzchni ok. 2,34 ha, w większości składającą się z jednopiętrowych domów mieszkalnych, wpisano do rejestru zabytków województwa śląskiego. Cechuje się doskonałą lokalizacją (bliskość Parku Śląskiego), rozbudowaną infrastrukturą komunikacyjną oraz walorami krajobrazowymi. Witalność obszaru osiągnięta zostanie przez zachowanie jego dziedzictwa historyczno-kulturowego oraz stworzenie warunków do harmonijnego rozwoju młodych i zagrożonych wykluczeniem mieszkańców poprzez świadczenie usług ukierunkowanych na integrację oraz aktywizację społeczno-zawodową, kreację nowych form aktywności gospodarczej, społecznej, kulturowej, edukacyjnej i turystyczno-rekreacyjnej (centrum społecznościowe „Wioska Serca” dla rodzin zastępczych, mieszkania chronione i treningowe, dom seniora), poprawę jakości życia mieszkańców w zakresie warunków mieszkaniowych (budowa, modernizacja i adaptacja mieszkań dla rodzin o najniższych dochodach i wielodzietnych; wymiana instalacji sanitarnych i elektrycznych, montaż ekologicznych systemów ogrzewania lokali), bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Podobszar Szopienice-Woźniaka zajmuje powierzchnię 87,46 ha i występujące na nim tereny poprzemysłowe (walcownia cynku) będą poddane modernizacji i adaptacji w celach edukacyjnych i naukowych, powstanie tam również miejsce spotkań i aktywizacji społeczno-kulturowej mieszkańców w ramach postindustrialnego parku kulturowego. Witalność obszaru ma być przywrócona za pomocą następujących działań: modernizacji budynków komunalnych, stworzenie warunków do rozwoju aktywności gospodarczej (produkcyjnej i usługowej) jednocześnie chroniącej elementy dziedzictwa poprzemysłowego (budynek cechowni i dyrekcji huty z 1910 r., wieża ciśnieniowa z 1912 r., budynek portierni z 1924 r.), utworzenie parków przemysłowych i technologicznych wraz z centrum firm start-upowych wykorzystujących postindustrialną przestrzeń kulturową.

Rys. 1. Granice terenów zdegradowanych z problemami przestrzennymi w Katowicach

Fig. 1. Borders of degraded areas with spatial problems in Katowice

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Lokalnego programu rewitalizacji...” (2016)

Source: own study based on the “Local Revitalization Program...” (2016)

Na podobszarze Wełnowiec-Konduktorska, zajmującym 62,96 ha powierzchni, prowadzono od połowy XIX w. działalność przemysłową (produkcyjną i usługową) związaną z wykorzystaniem rud cynku oraz pełnił on funkcje usługowo-mieszkaniowe. Witalność tej części miasta zostanie przywrócona przez stworzenie ekologicznej dzielnicy miasta („Katowice Północ Eko-Miasto”) bogatej w obiekty biurowe, mieszkaniowe oraz tereny rekreacyjne o wysokich walorach kompozycyjnych i estetycznych z wykorzystaniem technologii proekologicznych (Lokalny Program Rewitalizacji... 2016). Rewitalizacja obszarów zdegradowanych ma przyczynić się do pobudzenia aktywności turystycznej, stworzenia obszarów intensywnego życia społecznego oraz miejsc kontaktów międzyludzkich,

co w przyszłości korzystnie ma wpływać na życie mieszkańców oraz pozostałych użytkowników.

Reasumując, projekty wpisujące się w cechy miasta witalnego realizowane na podobszarach Katowic, które poddano procesowi rewitalizacji, mają przyczynić się do odnowy i trwałego ożywienia społeczno-gospodarczego powodującego dalszy zrównoważony rozwój. Kreatywne działania mają wpływać na zachowanie walorów historycznych wyznaczonych obszarów, podkreślając ich unikatowość oraz wzmacniając tożsamość lokalną dzięki aktywnemu udziałowi społeczności w procesie rewitalizacji dzielnic. W następstwie przyczynić się mają do poprawy jakości życia mieszkańców, przywrócenia ładu przestrzennego, ożywienia gospodarczego zdegradowanych dzielnic miejskich

Tabela 1. Wybrane projekty wzmacniające witalność miasta Katowice
Table 1. Selected projects strengthening the vitality of the city of Katowice

Tereny zdegradowane – cechy witalności Degraded areas – qualities of vitality	Kolonia Alfred Colony Alfred	Wełnowiec-Konduktorska Wełnowiec-Konduktorska	Szopienice-Woźniaka Szopienice-Woźniaka
Zrównoważony rozwój Sustainable development	– centrum społecznościowe „Wioska serca im. Jana Pawła II” w Katowicach – działania inwestycyjne community center „John Paul II Heart Village” in Katowice – investment activities	– budowa „plus energetycznego” hotelu wraz z częścią rekreacyjną w postaci parku i centrum SPA oraz infrastrukturą towarzyszącą construction of a “plus – energy” hotel with a recreation area in the form of a Park and SPA center and accompanying infrastructure) – remont kapitalny budynku dawnej huty „Silesia” major overhaul of the former „Silesia” steelworks	– kompleksowe zagospodarowanie terenów w okolicy stawów Morawa, Hubertus, Borki comprehensive development of the area around the ponds Morawa, Hubertus, Borki – zagospodarowanie Skweru Janusza Sidły development of the square of Janusza Sidły
Działania kreatywne Creative activities	– centrum społecznościowe „Wioska serca im. Jana Pawła II” w Katowicach – program działań na rzecz włączenia społecznego community center „John Paul II Heart Village” in Katowice – action program for social inclusion	– budowa dwóch budynków usługowo-biurowych z garażem podziemnym z budową infrastruktury technicznej i elementami małej architektury construction of two service and office buildings with an underground garage with the construction of technical infrastructure and elements of the small architecture	– centrum społecznościowe „SZOPKI” w Szopienicach community center „SZOPKI” w Szopienicach – utworzenie strefy inkubacyjnej do rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości w dzielnicy Szopienice creation of an incubation zone for development of small and medium entrepreneurship in Szopienice district – świetlica międzypokoleniowa na terenie obszaru Browaru Mokrskich w Szopienicach intergenerational room in the area of Browar Mokrskich in Szopienice
Sieciowanie Networking	– „Katowice – Ambasadą Niemożliwego” “Katowice – Embassy of the Impossible” – „Ramię w ramię” – rozwój usług społecznych w Katowicach – “Hand in hand” – development of social services in Katowice	– wzmocnienie systemu wsparcia osób w wieku senioralnym oraz ich środowiska rodzinnego strengthening the support system for people of senior age and their family environment	

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Lokalnego programu rewitalizacji...” (2016)
 Source: own study based on the “Local Revitalization Program...” (2016)

i terenów poprzemysłowych oraz odbudowy więzi społecznych. Ograniczenie negatywnego oddziaływania problemów przestrzennych występujących na obszarach zdegradowanych miasta ma zostać zrealizowane także przez skoncentrowane terytorialnie, zaplanowane i ujednolicone działania. Ich podstawą są tzw. wiązki projektów cechujące się znaczną liczebnością przedsięwzięć oraz działań rewitalizacyjnych przeprowadzanych w wymiarze technicznym i społecznym. Projekty integrujące i porządkujące przestrzeń będą wdrażane poprzez programy i przedsięwzięcia horyzontalne, równolegle wprowadzane na sąsiadujące obszary kryzysowe. Główne działania w ramach tych projektów będą dotyczyć realizacji usług świadczonych na rzecz rodziny oraz osób niepełnosprawnych, aktywizacji młodzieży poprzez warsztaty rozwoju umiejętności społecznych i liderkich oraz prace streetworkingowe (lokalne centra rozwijania potencjału młodzieżowego – CRM – tzw. ambasady niemożliwego) przyczyniające się do integracji społecznej oraz zagospodarowania czasu wolnego. Przedsięwzięcia skierowane są również do osób starszych w celu upowszechnienia idei aktywnego i zdrowego starzenia się oraz rozbudowy oferty wsparcia dla osób w wieku senioralnym.

PODSUMOWANIE

Katowice są miastem o bogatej historii oraz potencjale społecznym i gospodarczym, w którym coraz powszechniej akceptowana jest konieczność podejmowania działań rewitalizacyjnych prowadzących do poprawy witalności miasta. Proces industrializacji oraz rozwój ekonomiczny miasta opartego na produkcji przemysłowej przyczynił się do powstania obszarów zdegradowanych, dlatego konstruowane lokalne programy i strategie rozwoju miasta mają przeciwdziałać negatywnym przekształceniom terenu oraz przynieść zakładane długoterminowe przemiany społeczne i ekonomiczne. Pobudzenie i spotęgowanie witalności określonego fragmentu dzielnicy Katowic zostanie zrealizowane dzięki zapewnieniu trwałego i zrównoważonego rozwoju, wzmacnianiu kreatywności mieszkańców poprzez współtworzenie i współodpowiedzialność podmiotów za podjęte w sposób sieciowy działania na obszarze miasta. Wygenerowana indywidualna idea

miasta powinna uwzględniać tradycyjny charakter dzielnicy, potencjał oraz predyspozycje mieszkańców i być dostosowana do ich potrzeb. Z kolei intensywność realizowanych działań inwestycyjnych ma pozytywnie wpływać na atrakcyjność oraz konkurencyjność miasta.

Tereny poprzemysłowe ze względu na uwarunkowania historyczne zlokalizowane są w centrum Katowic i stanowią, mimo znacznej degradacji środowiskowej, infrastrukturalnej i przestrzennej, zasoby o znaczącej wartości inwestycyjnej, kulturowej i coraz częściej przyrodniczej. Istotnym elementem krajobrazu poprzemysłowego miasta jest zachowana wartość dziedzictwa kulturowego oraz wydobyta różnorodność funkcjonalna względem sąsiadujących miast świadcząca o unikatowości regionu. Elementy składające się na witalność miasta będą koncentrować się na przywróceniu dawnej funkcji wiodącej w oparciu o istniejące walory kulturowe, przyrodnicze bądź wytworzeniu nowej, atrakcyjnej podstawy funkcjonalnej podobszaru poddanego procesowi rewitalizacji. Z kolei podjęte przedsięwzięcia przyczynią się do podniesienia jakości życia mieszkańców, przestrzeni miejskiej oraz pełnionych usług przez miasto, kreacji tożsamości oraz wyeksponowania lokalnej tradycji i kultury, tworzenia sieci atrakcyjnych miejsc przez poprawę funkcjonalno-przestrzenną dzielnicy przy współpracy planistycznej ze społecznością lokalną. Horyzontalne przedsięwzięcia planowane do realizacji i zlokalizowane w granicach podobszarów występowania problemów przestrzennych mają realizować głównie cele w wymiarze gospodarczo-technologicznym i obejmować zadania związane z zagospodarowaniem budynków poprzemysłowych oraz ich adaptację do nowych funkcji, jak również umożliwienie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości.

PIŚMIENNICTWO

Bank Danych Lokalnych (Local Data Bank), Stan i ochrona środowiska, ochrona powierzchni ziemi i gleby, grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji (Environmental protection land surface and soil protection), <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica>, dostęp 18.02.2017.

- Behr, I., Billert, A., Kröning, W., Muzioł-Węclawowicz, A. (2003). Podręcznik rewitalizacji. Zasady procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji (Revitalization Guide. Rules of procedure and methods of operation of modern revitalization processes). Wyd. GTZ, UMIRM, Warszawa.
- Bianchini, F., Landry, C. (1995). *The creative city*, 12, Demos.
- Billert, A. (2004). Centrum staromiejskie w Żarach; problemy, metody i strategie rewitalizacji (Old town center in Żary; problems, methods and strategies of revitalization), Słubice.
- Chądzyńska, E. (2015). Rewitalizacja zdegradowanych przestrzeni miejskich – studia przypadku (Diversity of revitalization activities in urban space – selected examples). *Studia Miejskie* 17, 91–103.
- Doratli, N., Hoskara, S., O., Falsi, M. (2004). An analytical methodology for revitalization strategies in historic urban quarters. A case study of the Walled City of Nicosia, North Cyprus, “*Cities*” 21(4).
- Drobnia, A., Polko, A., Plac, K. (2014). Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej miasta Katowice wraz z wyznaczeniem obszarów rewitalizacji i analizą strategiczną (Diagnosis of the socio-economic situation of the City of Katowice together with the designation of areas of revitalization and strategic analysis), Miasto Katowice.
- Jak przetworzyć miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych. (2010). Adaptacja i tłum. z j. angielskiego oraz przygotowanie polskiej wersji T., Jeleński, W., Kosiński (How to turn a place around). Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, w ramach projektu „Aktywna Młodzież – naszą przyszłością”, współfinansowanego z NFOŚiGW, Kraków.
- Kaczmarek, T. (2001). Rewitalizacja miast w Polsce na tle doświadczeń europejskich, w: *Nowoczesne zarządzanie rozwojem miast (Revitalization of cities in Poland against the background of European experience)*, in: *Modern urban development management*, red. nauk. A., Billert, Słubice Collegium Polonicum, Project Tempus-Phare „Nowoczesne Zarządzanie Rozwojem Miast”, Słubice, ss. 106–114.
- Kłosowski, W. (2004). Metodologiczne problemy rewitalizacji obszarów miejskich w kontekście poddziałania 3.3.1. ZPORR (Methodological problems of urban regeneration in the context of sub-measure 3.3.1. ZPORR), Bielsko-Biała.
- Landry Ch., *Urban vitality. A new source of urban competitiveness* (2016), <http://www.proureb.fau.ufrj.br/cidades/uhe-roes/abert/texto3.htm>, dostęp: 24.04.2017.
- Lokalny program rewitalizacji miasta Katowice na lata 2014–2015. (2014). (Local revitalization program of the city of Katowice for the years 2014–2016). Uchwała nr LVI/1326/14 Rady Miasta Katowice z 29 października 2014 r., Wydział Rozwoju Miasta, Katowice, <http://bip.katowice.eu/UrządMiasta/ZamierzeniaIProgramy/dokument.aspx?idr=94776&menu=633>, dostęp: 18.02.2017.
- Lokalny program rewitalizacji miasta Katowice na lata 2016–2022. (2016). (Local revitalization program of the city of Katowice for the years 2016–2020). Uchwała nr XXVII/559/16 Rady Miasta Katowice z 29 czerwca 2016 r., Katowice, <https://rpo.slaskie.pl/file/download/1470>, dostęp: 18.02.2017.
- Marciniak, A. (2009). Rewitalizować czy adaptować obiekty pogórnice – rozważania teoretyczne (Revitalization or adaptation of post-mining objects – theoretical consideration). *Gospodarka surowcami mineralnymi* 25(1), 137–145.
- Mierzejewska, L. (2009). *Rozwój zrównoważony miasta (Sustainable development of a city)*, Poznań.
- Montgomery, J. (1995). Urban vitality and the culture of cities, *Planning Practice and Research* 10, 101–109.
- Muzioł-Węclawowicz, A. (2009). Rewitalizacja dzielnic śródmiejskich, w: *Przestrzenne aspekty rewitalizacji: śródmieścia, blokowiska, tereny poprzemysłowe i pokolejowe (Revitalization of downtown districts, in: Spatial aspects of revitalization – own towns, blocks post-industrial, post-railway and post-military areas)*, t. 4, red. W., Jarczewski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, ss. 25–88.
- Ogólnodostępna Platforma Informacji „Tereny poprzemysłowe i zdegradowane” (OPI-TPP) (Public Information Platform “Post-industrial and degraded sites”), <http://opitpp.orsip.pl/imap/>, dostęp: 10.02.2017.
- Parysek, J., J. (2007). Współczesne funkcje geografii, w: *Geografia a przemiany współczesnego świata. Podstawowe idee i koncepcje w geografii (Contemporary geographic functions, in: Geography and transformation of the modern world. Basic ideas and concepts in geography)*, t. 3, red. W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski, Wyd. Uczelniane WSG, Bydgoszcz.
- Polaczek, A., Trząski, L. (2010). Zależność potencjalnych kierunków rewitalizacji zdegradowanych terenów miejskich od dotychczasowej formy ich użytkowania – próba kategoryzacji (The dependence of potential directions of revitalization degraded municipal lands from hitherto existing forms of their use – an attempt

- of categorization) *Prace Naukowe GIG Górnictwo i Środowisko* 1, 41–50.
- Problemy kształtowania przestrzeni publicznych (2010). (Problems shaping public spaces), red. P. Lorens, J., Martyniuk-Pęczek. J. Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Rastegar, N., Amadi, M., Malek, M. (2014). Factors affecting the vitality of streets in downtown Johar Baru city, *Indian Journal of Scientific Research* 7(1), 361–374.
- Ravenscroft, N. (2000). The vitality and viability of town centre, *Urban Studies*, 37(13), 2533–2549.
- Runge, J., Dragan, W. (2014). Funkcja miejsca w kontekście rewitalizacji przestrzeni centrum miasta (na przykładzie Mysłowic) (The function of place in the context of central town space revitalization – Mysłowice town case study). *Problemy Ekologii Krajozbrazu*, t. 37, s. 51–58.
- Smay, E., DeWitt, D. (1998). Learning from our mistakes. Brownfields redevelopment. *Wisconsin Environmental Law Journal* 5(2), 149–172.
- Starzewska-Sikora, A. (2007). Instrumenty zarządzania rewitalizacją zdegradowanych terenów przemysłowych oraz obszarów odnowy miejskiej (Management instruments for the revitalisation of degraded post industrial areas and city revival areas), red. nauk. A., Starzewska-Sikorska. Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Tölle, A., Muszyńska-Jeleszyńska, D., Tadych, J., Jasińska, M. (2009). Central Europe Project 1CE084P4 Cobraman, Report about concepts and tools for brown field redevelopment activities. University of Economy in Bydgoszcz PP No. 3, Bydgoszcz, Poland.
- Ustawa z 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Dz.U. z 2015 r., poz. 1777, <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2015/1777/1>, dostęp: 18.02.2017.
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020. (2016) (Revitalization guidelines in the operational programs 2014–2020). Ministerstwo Rozwoju, Warszawa, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/23916/Wytyczne_dot_rewitalizacji_po_aktualizacji_zatwierdzone-02082016clear.pdf, dostęp: 18.02.2017.
- Ziora, J. (2011). Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Bariery nie do przeskokienia. (Redevelopment of post-industrial areas. Unbreakable barriers). *Przeгляд Komunalny* 4, s. 74–77.
- Zuziak, Z., K. (1998). Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej (Strategies for revitalizing downtown space). *Seria Architektura, Monografia 236*, Politechnika Krakowska, Kraków.

VITALITY OF DEGRADED AREAS ON THE EXAMPLE OF KATOWICE

ABSTRACT

The aim of this article is checking the possibility of attributing features of the vital city i.e. territorially creative actions leading to integration and sustainable development for the local community, the space and the economy of Katowice, for areas intended the revitalization in 2016–2022. There will be presented to the possibility of leading out degraded areas from a crisis situation, where there is a strong concentration of negative social phenomena and spatial problems in particular districts of the city. Using the GIS tools, the location of areas defined as degraded in the Local Revitalization Programme of the city of Katowice and post-industrial areas made available in the Public Information Platform “Post-industrial and degraded areas” will be analyzed in order to identify common areas of space.

Key words: vitality of the city, degraded areas, post-industrial areas, revitalization